



BUGU

Dil ve Eğitim Dergisi

BUGU
Journal of Language and Education
3/3, 236-257

TÜRKİYE

www.bugudergisi.com

E-ISSN: 2717-8137

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 09.08.2022

Makale Kabul Tarihi: 12.09.2022

Peçenek, O. (2022). Derin ekoloji ve tasavvuf bağlamında bir okuma denemesi: Yunus Emre dîvânı. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 3(3), 236-257. <http://dx.doi.org/10.46321/bugu.97>

DERİN EKOLOJİ VE TASAVVUF BAĞLAMINDA BİR OKUMA DENEMESİ:

YUNUS EMRE DÎVÂNI*

Arş. Gör. Ogün PEÇENEK

Düzce Üniversitesi ogunpecenek@duzce.edu.tr ORCID

*Gelün tanşuk idelüm işi kolay tutalum
Sevelüm sevilelüm dünyâ kimseye kalmaz
Yûnus Emre*

Öz

Kapitalizmin yaygınlaşmasıyla birlikte tabiat tahakküm altına alınarak hızla sömürülmektedir. Bitki örtüsünün tahribi, canlıların yok edilmesi, küresel ısınma, su kıtlığı ve kirlilik bunlardan sadece birkaçıdır. 20. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan ekoeleştiri kuramı, tabiattaki büyük tahribatın önüne edebiyat bilimi aracılığıyla geçmeyi amaçlar. Ekoeleştirin beslendiği kuramlardan olan derin ekoloji ise tabiatı koruma amacıyla yapılan maddi yaklaşımlara zıt görüşler sunarak tabiatı korumanın manevi bakış açısıyla mümkün olabileceğini ifade eder. Bu maksatla dinlerin tabiata yaklaşımlarından faydalanan derin ekoloji; Budizm, Taoizm, Şamanizm gibi mistik öğretilerin de tabiatla ilgili uygulamalarını benimsemiştir.

Tasavvuf adabı, dünya hayatına ve maddi zevklere dalmamayı, tabiata sevgi ve saygı penceresinden yaklaşmayı öğütler. Derin ekoloji ve tasavvuf benzer görüşlerde bulunarak insanın tüketim hırsına maddi eylemlerin değil manevi yöntemlerin çözüm olacağını savunur. Tasavvufun en büyük temsilcilerinden biri de Yunus Emre'dir. Tasavvuf ile yoğurduğu şiirlerinde derin ekolojinin de çalışma alanına giren insan ve tabiat sevgisi, birlik, iyi insan olmak, ahlak, erdem ve doğruluk gibi manevi değerler gelir. Derin ekoloji ve tasavvufun ortak dinamiklerinden yola çıkarak makalede, Yunus Emre'nin şiirleri derin ekoloji bağlamında okunmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, ekoeleştiri alanında yeni bir okuma denemesi olup tasavvufun ekolojik potansiyellerine ilişkin yaklaşımlara katkıda bulunma amacı taşır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi uygulanmış; yazılı materyaller sentezlenip yorumlanmıştır. Araştırmada, Yunus Emre'nin şiirlerinin derin ekoloji açısından okunabilir olduğu ve tabiatın sömürüsüne karşı manevi bir yaklaşım sunduğu görülmüştür. Makalenin aynı zamanda iki ayrı felsefeyi disiplinlerarası bir yaklaşımla inceleme açısından önem taşıdığı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ekoeleştiri, derin ekoloji, tasavvuf, Türk edebiyatı, Yunus Emre.

* Bu makale, Düzce Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümünün 28-29 Eylül 2021 tarihinde düzenlediği "Ulusal Yunus Emre Öğrenci Sempozyumu"nda sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.



A READING ESSAY IN THE CONTEXT OF DEEP ECOLOGY AND SUFISM: *YUNUS EMRE DÎVÂNİ*

Abstract

With the spread of capitalism, nature is being taken under the domination and exploited rapidly. Destruction of vegetation, destruction of living things, global warming, water scarcity, and pollution are just a few of them. The theory of ecocriticism, which emerged towards the end of the 20th century, aims to prevent the great destruction of nature through the science of literature. Deep ecology, one of the theories on which eco-criticism feeds, expresses that it is possible to protect nature from a spiritual point of view by presenting opinions that are opposite to the material approaches made for nature conservation. For this purpose, deep ecology benefits from the approaches of religions to nature; It has also adopted the nature-related practices of mystical teachings such as Buddhism, Taoism, and Shamanism.

Sufi etiquette advises not to plunge into the life of the world and material pleasures, and to approach nature through a window of love and respect. Deep ecology and mysticism hold similar views and argue that spiritual methods, not material actions, will be the solution to people's greed for consumption. One of the greatest representatives of Sufism is Yunus Emre. In his poems, which he kneads with Sufism, spiritual values such as the love of man and nature, unity, being a good person, morality, virtue, and righteousness, which are also included in the field of study of deep ecology, come. Based on the common dynamics of deep ecology and Sufism, Yunus Emre's poems were tried to be read in the context of deep ecology in the article. This study is a new reading experiment in the field of eco-criticism and aims to contribute to approaches related to the ecological potentials of Sufism. In the research, it was seen that Yunus Emre's poems are readable from the point of view of deep ecology and offer a spiritual approach to the exploitation of nature. It is thought that the article is also important in terms of examining two separate philosophies with an interdisciplinary approach.

Keywords: Ecocriticism, deep ecology, sufism, Turkish literature, Yunus Emre.

Ø. Giriş:

18. yüzyılda meydana gelen Sanayi Devrimi neticesinde el zanaatlarının ve atölye işletmeciliğinin yerini makineler almış ve pazarlar oluşturulmuştur. Temel amacı “kâr” olan kapitalizmle birlikte makineleşme ve üretim hızla artarak toplumların işleyiş tarzı haline gelmiştir. Böylelikle tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş başlamıştır (Fülberth, 2008, s. 182). Ekonomik büyümenin ve refahın kaynağı olarak görülen kapitalizm ve makineleşme, günümüze doğru gelindikçe eleştirilerek amacı sorgulanmaya başlanır. Bir sömürü aracı olan kapitalist sistem, dünyayı istikrarsız duruma getirerek bir milyardan fazla insanın açlık çekmesine, çevre tahribatlarına ve şiddetin artmasına sebep olmuştur. Sistemin en büyük savunucuları dahi bu gerçeği kolay kolay inkâr edememişlerdir (Harman, 2012, s. 5-10).

Kapitalist sömürünün vurdumduymaz tavrıyla dünyayı tehlikeye atmasının yıkıcı sonuçları en çok tabiatta görülmektedir. Küresel ısınma, hava kirliliği, ozon tabakasının delinmesi, orman yangınları, canlıların katledilmesi bunlardan sadece birkaçıdır. 20. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan ve tabiatın yok edilmesine karşı tepki hareketi olan ekoeleştiri, yazınsal metinleri çevreci bir bakış açısıyla yorumlayarak tabiata verilen büyük tahribatın önüne edebiyat bilimi aracılığıyla geçmeyi hedefler. Bu disiplinin öncülerinden Glofelty “*Ekoeleştiri Derlemesi*” kitabında ekoeleştiri için “edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkinin



incelenmesi” değerlendirmesinde bulunurken terimi ilk kez kullanan Rueckert “Edebiyat ve Ekoloji” makalesinde “ekoloji prensiplerinin edebiyata uyarlanması” olarak belirtmektedir (Oppermann, 2012, s. 9-10). Pastoral çizgide beliren bu kuram; bolluk, çevrecilik, derin ekoloji, ekofeminizm, toplumsal ekoloji, eko-marksizm, ekofelsefe gibi yeni yaklaşımlarla gelişmektedir (Garrard, 2016, s. 35-57).

Edebî metinler vasıtasıyla çevre bilinci oluşturma gayesi Türkiye’de de meyvelerini vermiştir. Editörlüğünü Oppermann’ın üstlendiği “Ekoeleştirici Çevre ve Edebiyat” adlı eser bu alanda yazılmış bazı yayınları içermesiyle birlikte özellikle Türkiye’de yapılmış araştırmalar hakkında da bilgi verir¹. Genel itibarıyla şiir ve hikâye üzerinde incelemelerini yoğunlaştıran ekoeleştirinin çalışma alanı zamanla genişlemiş; sinema, tiyatro, çizgi film, müzik gibi sanatları da araştırma alanına dâhil etmiştir (Ağın, 2017; İgit, 2017; Özdemir, 2019; Sazyek-Sürücü, 2018; Solak, 2012). Güncel okumalarla devam eden ekoeleştirici kuramındaki bu yöntemler, tabiat-insan ilişkisine dair yeni pencereler açmaktadır.

Ekoeleştirinin yaklaşımlarından olan derin ekoloji, tabiatın yıkımına karşı maddi yöntemlerin çözüm olamayacağını belirterek manevi anlayış temelli hareket eder. Bu kuramda tabiat sevgisi, iyi insan olmak, ahlak, birlik gibi manevi dinamikler söz konusudur. Buna göre ahlaklı ve iyi insan tabiata zarar vermez. Tasavvufi bakış açısıyla aynı konuları ele alan Yunus Emre’nin şiirleri derin ekoloji bağlamında okunabilir. Edebî metinlerin çok sesli olması (Aktaş, 2017, s. 22) yaklaşımından yola çıkarak makalede, Yunus Emre’nin felsefesini yansıtan şiirlerinin, derin ekoloji kuramı ile hangi konularda benzerlikler taşıdığı tespit edilmek istenmiştir. Bu çalışmayla Türkiye’deki ekoeleştirici alanyazınına katkıda bulunmak ve Yunus Emre’nin şiirlerini farklı bir disiplinle okumak hedeflenmiştir. Araştırmanın önemi, şairin şiirlerini uluslararası literatürle yorumlamak ve iki ayrı felsefeyi disiplinlerarası bir yaklaşımla incelemektir.

1. Derin Ekoloji ve Manevi Dinamikleri:

Ekolün önemli kuramcılarında olan Arne Naess’e göre derin ekoloji “*bütünsel evren*” kuramına dayanır. Buna göre doğadaki her şey birbirine bağlıdır. Doğanın insan tarafından ötekileştirilmesini, insanın kendisini doğadan üstün görmesini ve doğanın bilinçsizce sömürülmesini eleştirir (Oppermann, 2012, s. 20-21). Naess, Yunanca ev-çevre anlamına gelen *eko-* öneki ile felsefenin İngilizce terimi olan bilgelik anlamındaki *-sophy* “*sofi ya da sufi*” ekinin birleşiminden oluşan *ekosofi* terimiyle derin ekolojinin manevi yönünü vurgular. Temelinde felsefi, dinî, mistik akımlar bulunan bir dünya anlayışı olan derin ekoloji; ahlak, erdem, sevgi gibi manevi dinamikleri içinde barındırır. Doğu kaynaklı Taoizm, Budizm, Şamanizm ile Spinoza’nın metafizik görüşlerinden beslenen bu disiplin, Fox’a göre Doğu ve Batı ayrımını ortadan kaldırmıştır. Doğu’nun mistik gelenekleri ile tüm madde ve olguların bir bütünlük içinde varlığını kabul eden yeni fiziğin ortaya koyduğu evren anlayışını birleştirir (Dindar, 2012, s. 64-70). Derin ekoloji din temelli yaklaşımla hareket etmesiyle birlikte Doğu ve Batı geleneklerinin mistik öğretilerinden de faydalanır. Bu görüşlerden hareketle doğanın ötekileştirilmesini kabul etmez.

¹ Bu çalışmaların başında 2009 yılında Hacettepe ve Ankara Üniversitesinin ortaklaşa düzenlediği “*The Future of Ecocriticism: New Horizons*”, (*Ekoeleştirinin Geleceği: Yeni Ufuklar*) başlıklı uluslararası konferans gelmektedir. Dilek Bulut Sarıkaya İngiliz Edebiyatı alanında Türkiye’de ilk ekoeleştirici odaklı yüksek lisans tezini yazmıştır. Ülkemizde ekoeleştiriciye örnek çalışmalardan biri de Ufuk Özdağ’ın “*Edebiyat ve Toprak Etiği: Amerikan Doğa Yazınında Leopold’cu Düşünce*” adlı kitabıdır (Oppermann, 2012, s. 13-19).



Derin ekoloji, Batı felsefesinde yer alan insan ve doğa ayırımına karşı çıkararak tekil ve ilkel bir yaklaşımla yeniden özdeşleştirilmesini talep eder. Ekosistemdeki organizasyona dâhil olan bütün canlı ve cansız varlıklara eşit davranılmalıdır. Ekoeleştirmenlerden Muir “*Hâkim insan*”ın kibrine itiraz ederek daha kapsayıcı bir maneviyatı benimseme yollarını arar ve tek çözümün doğayı yeniden kutsal bir mertebeye koyan bilimle yaban hayatı birleştirmek olduğunu söyler. Oelschlaeger de ekolojik sorunların ahlaki ve manevi kaynağı olduğuna ve mistik yaklaşımların çözüm olacağına inanır. Ona göre derin ekolojinin ödüllü şairi Snyder’in öğüdü bu felsefeyi özetler². Berry, insanla mekânın, doğa ile kültürün “*evliliği*” olarak yüceltilen kutsal bir misyon taşır. Çevre bilimin üstünlüğünü reddederek duygusal yakınlıklara öncelik verir. Toprağı ve canlıları tanımanın en iyi yolu sevgidir. İnsan, kutsal bir biçimde bahşedilen bu dünyada gücünü sınırsız kullanmamalıdır. Tanrı doğal dünyanın sorumluluğunu almamızı ister. Bu istek, sevgi dolu ve sürdürülebilir tarımı öngören bir durumdur. İnsan olmak için hem kültürü hem de toprağı içeren anılar inşa edilmelidir (Garrard, 2016, s. 107-166).

Birçok derin ekolojistin belirttiği gibi bu felsefe, tabiatın tahribatına dair çözümleri somut argümanlarla değil soyut, içsel, manevi değerlerle açıklama yolunu tercih etmektedir. İnsanın başka varlıklara kendi gibi değer vermesinin ancak ahlak, sevgi ve erdemle olabileceğini açıklamaya çalışır. İnsan tabiatla bütünleşirse tabiatı yaşanabilecek bir yer kılar. Bu noktada yaban hayat ve tarım teolojik zemine oturtulur. Yaban hayata dönmek, tarım yapmak ve tabiatı içselleştirmek hâkim insan kibriden kurtaracaktır.

2. Tasavvuf-Çevre İlişkisi ve Derin Ekoloji Bağlamında Okunabilirliği:

Bir kültürün şekillenmesi ve beslenmesinde temel kaynaklardan biri de dindir. Dinler, kendisine inananların hayatına yön vermiş, tabiatla ve Yaratıcı ile olan münasebetini düzenlemiştir (Yıldırım, 2004, s. 155). Ancak Rönesans ve bilimsel gelişmelerle birlikte dünyevi insanın mutlaklaştırılması, Batı’da dinin evren üzerindeki iddiasını kaybetmesine ve tabiatın önlenemez sömürsüne yol açmıştır. Çevre bilimiyle ilgilenen bazı araştırmacılar, bu sömürüye karşı manevi yöntemlerin çözüm olabileceğini belirterek dinlerin tabiata bakış açısını merkeze almışlardır (Nasr, 2002, s. 10-11). Çevre biliminin tabiatın kurtarılmasına dair çözüm önerileri, dinlerin tabiata karşı tutumları üzerinden olmalıdır. Manevi bir ekoloji anlayışı benimsenmedikçe gerçekçi bir çözümden bahsetmek güç olacaktır.

Ekoeleştirmenin din temelli manevi çözüm arayışları İslam dininin çevreye bakış açısıyla örtüşür. İslam’ın sosyal adalet ve gözetme konusundaki tavrı, doğal çevreyle ilgili kaygıyı da kucaklar niteliktedir. Toprağın korunması, tabiatteki varlıkları gözetme, günümüzde İslam bilginlerinin ilgilendiği konular arasındadır. İslam’ın özü olan tevhit ile kâinatın denge ve ölçüsünü ifade eden mizan, manevi ekoloji ve çevre ahlaki için temel oluşturur. Toprağın korunmasına ve işletilmesine değer veren İslam, insanların doğal dünyayla ilişkilerini tekrardan gözden geçirmesi için verimli kaynaklar sunar (Amin, 2007, s. 31). İslam dininin emir ve yasaklarını bildiren ve aynı zamanda Müslümanların sosyal hayatını da düzenleyen kutsal kitap Kur'an-ı Kerim’de; su, hava, toprak gibi kaynakların birçok yerde önemine vurgu yapılır ve bunların boş yere kullanımı olan israf haram sayılır³. İslam peygamberi Hz. Muhammed de

²Snyder “şamanik vizyon” a sahiptir ve ona göre bu vizyon Yüce Ana’yı yeniden hayata döndürür: Dinleyin! der şair. Bu Snyder’in manevi ekolojisinin Doğu aksıdır: İnsan dinleyerek zihnini yatıştırır, duyularını sakinleştirir, dünyayla yeniden irtibat kurar... Yaban hayata gidin, o kaya gibi sert gerçekliğin üzerinde durun... Tohum hecelerini duyun: Rüzgar! Hareket eden su! İç çeken dallar! Biz onun çocuklarıyız, o bizim annemiz, biz oyuz akıp giden toprak (Garrard, 2016, s. 125).

³İbrahim Özdemir konuyla ilgili olarak Kuran’daki bazı ayetleri referans gösterir:



doğal kaynakların korunmasına ve tabiata karşı duyarlı davranılmasına dair tavsiyelerde bulunmuştur⁴. Dolayısıyla İslam dini yedinci asırdan itibaren çevre anlayışı için yol gösterici olmuştur (Foltz, 2007, s. 34). İslam, tabiatı gözeten ve ona karşı nasıl davranılması gerektiğini gösteren bir anlayış ortaya koymuş; dinin peygamberi Hz. Muhammed de bu hükümlerin uygulayıcısı olarak rol-model olmuştur.

İnsanlar ve diğer canlı varlıklar tarafından paylaşılan dünya, insan tarafından hasar görmektedir. Çıkarıcı eylemler karşısında manevi dinamikleri yeniden harekete geçirmek gereklidir. Bu bağlamda tasavvuf geleneği bir çıkış yolu olabilir. İnsan ancak kendini tanıdığına diğer yaşamlara saygı gösterecektir (Balta, 2020, s. 55). İslam'a özgü bir yorum mektebi olan tasavvuf genel anlamıyla, “İslâm'ın zâhir ve bâtın hükümleri çerçevesinde yaşanan mânevî ve derunî hayat tarzı”dır (Öngören, 2011, s. 119). Sufilik olarak da değerlendirilen tasavvuf, bazı yönleriyle de dinler tarihi, felsefe ekolleri ve edebiyat akımları gibi diğer evrensel görüşlerle ve düşünce mektepleriyle benzerdir. “Hikmet okulu” olarak da adlandırılan sufiliğin özellikle *tradisyonel, mistik, ezoterik (içsellik)* gibi ekollere yakınlığı görülebilmektedir. İnsanın manevi olgunluğa (insanikamil) ulaşmasını hedefleyen tasavvufi nazariyata göre insanın bilinmesi ile Hak'ın tanınması birbirinden ayrılmamaktadır. İnsan, Tanrı'nın bilinmesi için gönderilen bir varlıktır. Osmanlı toplum dinamiğine hâkim olan bu anlayış, Osmanlı kültür ve edebiyatına da yansımıştır (Kılıç, 2011, s. 11-57).

Çevre anlayışını Kur'an-ı Kerim ve hadislerden alan tasavvuf, tabiata daha derin ve bütüncül bir tarzda yaklaşır. Tasavvuf açısından ekolojinin ayırıcı özelliği ise Batı merkezli olan *insan-doğa* ikilemini kaldırıp *birlik/tevhit* fikrine vurgu yapmasıdır. Buna göre insanlar ve âlemdeki diğer varlıklar bir beden gibidir; her şeyin bir anlamı ve ruhu vardır (Yılmaz-Yücer, 2012, s. 326-331). Tasavvufun eşyaya anlam yüklemesi ve birlik düşüncesi, kâinatın başıboş olmadığı bir düzen ve ahenk içinde hareket ettiği anlayışını vücuda getirmiştir. Bu sayede tabiat ilimleri, İslam perspektifine kolayca girmiştir. Tevhit etrafında şekillenen bu anlayış, sadece Müslümanlara özgü olmayıp Hermetikler ve Pisagoryanlar gibi eski çağ kozmolojilerinin de temel aldığı husus olmuştur. Doğu Asya düşüncesinde özellikle Konfüçyüs'ün söylemlerinde birlik anlayışını görmek mümkündür. Eşya ve olayların “*antropokozmik*” kavramıyla insan ve kâinatın tek ve bir bütün olduğunu ifade edilir. Tabiatın uyum esas olup, çatışma ve savaş reddedilir (Erkol, 2018, s. 576-577). Tabiatın birlik fikri, dinler ve metafizik ekollerin vurguladığı konu olmuş; bu sayede benzer çevre anlayışları oluşmuştur.

Tasavvufi anlamda tabiat Allah'ın isimlerinin tecelli ettiği yerdir. Ağaçlar, çiçekler, akarsular, çimenler, kuşlar Allah'ın cemal sıfatlarının yansıması iken doğal afetler, depremler, kuraklık da celal sıfatının görünümü şeklindedir. Bu manevi bakış açısının neticesi olarak tabiat,

“O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Rahman'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlak (ve düzensizlik) görüyor musun? Sonra tekrar tekrar bak; bakışların (aradığın çatlak ve düzensizliği bulamayıp) âciz ve bitin halde sana dönecektir (Kuran: 67:3-4). Doğu da Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir (Kuran: 2:115). Güneş ve Ay bir hesaba göre hareket etmektedir. Otlar ve ağaçlar (Allah'a) boyun eğler. Göğü yükseltti ve ölçüyü koydu. Ölçüde haddi aşmayın Tartıyı adaletle yapın, teraziyi eksik tutmayın (Kuran 55:5-9). Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tespih ederler. Her şey O'nu hamd ile tespih eder. Ancak, siz onların tespihlerini anlamazsınız. O, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), çok bağışlayandır (Kuran 17:44)” (Özdemir, 2007, s. 41-52).

⁴ Hz. Muhammed (sav) Mekke ve Medine'nin birtakım yerlerini sit alanı ilan ederek koruma altına almıştır. Birçok alanı ağaçlandırmış; kesilen fidanların yerine hemen yenilerini dikilmesini istemiştir. Yeşil alanların korunmasıyla ilgili de Taif Vadisi'ndeki ağaçların kesilmemesi ve oradaki hayvanlara zarar verilmemesi için bir beyanname yayınlamıştır. Hz. Muhammed'in çevreyle ilgili bazı hadisleri de şunlardır: 1.Temizlik imanın yarısıdır. 2.Yeryüzü bana pak ve meşit kılındı. 3.İnsanları zahmete düşürmekten korkmasaydım, onlara her namaz vaktinde dişlerini misvaklamayı emrederdim. 4.Ümmetimin en şerhileri suyu kullanırken israf edenlerdir (Çetin, 2016).



insanın istediği gibi kullanabileceği bir alan olmaktan çıkar. Kaynağını Kur'an-ı Kerim'den alan bu anlayışta “Göklerde ve yerde olan her şey O'nu tesbih eder” (57:1, 59:1) ayetine göre âlemdeki canlı ve cansız her şey Allah'ı zikreder. Bu hâliyle bütün varlık zincirin birer halkasını oluşturur (Yıldırım, 2004, s. 158-162). Kâinattaki her şeyin Allah'ı tesbih etmesi Allah'ın büyüklüğüne şahitlik eden işaretlerdir. Allah, âlemdeki her şeyde kendi varlığını hissettirmiş ve göstermiştir. Nizam içinde yaratılmış mükemmel bir varlık olan âlemde eşyaya anlam yüklenmesi “hikmet” olarak yorumlanır. Bu hikmete vakıf olmak için insanın kâinattaki her şeyle dost olması ve saygı göstermesi gerektir. Çünkü halife olarak tayin edilen insana çevre emanettir ve onu korumalıdır. Bütün varlıklara sevgi ve merhametle yaklaşmalı; çokluk, çatışma, saldırganlık, bencillikte boğulan tecrübelerle karşı bütün ayrımları ortadan kaldırarak vahdet bilincine ermeyi esas tutmalıdır. Böyle bir insan çevreye zarar vermez; ölçülü, dengeli, adil bir yaşam sürer (Özköse, 2013, s. 369-374).

Tabiata yaklaşım konusunda benzer görüşleri olan tasavvuf ve derin ekolojinin buluşma noktalarından biri de şiirdir. Tasavvuf, öğretilerini aktarabilmek amacıyla şiire müracaat eder. Mutasavvıf şairlerin şiire başvurmalarındaki amaç “mana”dır⁵. Mana'dan maksat diğer insanlar tarafından hissedilemeyen derinlikleri, doğru ve hayırlı olanı, hikmet içereni söylemektir. Arabi, Devletşah, Yusuf Has Hacib, Ali Şir Nevai, Yahya Kemal mananın önemine vurgu yaparlar (Kılıç, 2011, s. 21-31). Şiire derin bir boyut yükleyen mutasavvıf şairler açısından şiir, içsellik, sırrın, aşkınlığın ve birliğin dışavurumu olmuştur. Tasavvuf gibi tabiattaki varlıkların birbirleriyle etkileşim ve uyum hâlinde olduğunu belirten derin ekoloji de varlığı anlamlandırmanın, onu engellemeden ortaya çıkarmanın en iyi yöntemlerinden birinin şiir olduğunu ifade eder. Özellikle şiirsel dil, varlığın açığa çıkmasını sağlar. Heidegger, şiirsel dil vasıtasıyla insanın varlıkların hâkimi olmadığını ve aslında bu yolla varlıkların kendini açıldığını söyler: “İnsan varlığın çobanıdır” (Garrard, 2016, s.55-56). Tasavvuf ve derin ekoloji felsefesi için düşünce ve ifadenin yöntemlerinden biri şiirdir. Çünkü tabiatın dili en iyi şiirle anlaşılır. Bu ayrıca tabiatın da kendini ifade etmesidir.

Bu bilgiler ışığında tasavvufun benimsediği anlayışla derin ekoloji felsefesinin benzer yaklaşımları maddeler hâlinde şu şekilde sıralanabilir:

- Derin ekolojide yer alan ekoloji ile tasavvuftaki sufilik, felsefi ve dinî bilgiyi ifade eder.
- Derin ekoloji insanın içsel yolculuğunu, ahlaklı olmasını önceleyen dinler ile Taoizm, Budizm, Şamanizm gibi inançların prensiplerinden faydalanır. Tasavvuf da benzer prensipleri olan ve “insanın güzel ahlaklı” olmasını vurgulayan İslam dininden özünü alır.
- Her iki felsefe de manevi dinamikler üzerinde yoğunlaşır. Ahlak ve erdem önemli ilkelerdir. İnsan ahlaklı, erdemli olursa kendini bilir.
- Tasavvufta asıl maksat insanikâmidir. Kâmil olan insan canlıya zarar vermez. Aynı tavır derin ekolojide “ekolojik benlik” olarak görülmektedir.
- Temelde insana ayrı bir değer verilmesine karşın tabiattaki bütün varlıklara eşit ve sevgi ile bakılmasının önemi üzerinde durulur. Tabiatın dilini anlamak hedeflenir.

⁵ Yunus Emre'nin ifadesi tasavvuf şiirin poetikasını ortaya koymaktadır:
Bize didâr gerek dünyâ gerekmez
Bize ma'nî gerek da'vâ gerekmez G.101/1



- Maddenin içten ve etkin bir değeri vardır. Maddeye ruhsal bir boyut kazandırılır.
- Her iki nazariye de şiiri amaçları için önemli bir vasıta olarak görür. Çünkü şiir tabiatı olduğu gibi ahenk, mana ve hikmet barındırır.
- Bütünsellik-birlik anlayışı benimsenir; tüm varlıkların bir özden meydana geldiği savunulur. Ayrı görünen nesnelere arasındaki ilgi bulmaya çalışılır.
- Teklik (vahdet) üzerine hareket ederler. Cüz küll'ün bir parçasıdır.
- Doğa insanın evidir ve insanla bir bütündür.

Derin ekoloji ve tasavvufun felsefesi Merleau Ponty'nin şu cümlesi ile özetlenebilir: “*Bir ağacın kaba yüzeyine dokunmak aynı zamanda insanın ağaç tarafından dokunulduğunu hissetmesi demektir*” (Garrard, 2016, s. 57).

3. Yunus Emre ve Tasavvuf Felsefesi:

Türk-İslam mutasavvıfı olan Yunus Emre, 13. yüzyılın ortaları ile 14. yüzyılın başlarında (1240/1241-1320/1321) Orta Anadolu'da yaşamıştır. Menkıbelere göre Tapduk Emre dergâhında kırk yıl hizmet edip manevi yolculuğunu tamamlamıştır. *Risâletü'n-Nushiyye (Öğüt Kitabı)* ve *Dîvân-ı İlâhiyat (Şiirler)* adında iki eseri vardır. Yunus Emre, Arapça ve Farsçanın yoğun olduğu 13. yüzyılda, Türkçeyi bir sanatçı duyarlılığında kullanarak ileri bir seviyeye taşımış; tasavvuf ve mana dilini kurmuştur. Bu dil, İslami-Türk medeniyetinin taşıdığı bütün zenginliği içine alan ve aksettiren bir dildir. Yunus'un şiirlerinde yaşadığı dönemin kültürünü de yansıtan din, tasavvuf, toplum, insan ve maddi kültürü ifade eden çok sayıda unsur bulunmaktadır. Yunus'un şahsiyetini oluşturan en önemli unsur tasavvuftur. Ona göre eşya tek ve mutlak varlık olan Tanrı'dan zuhur etmiştir. Eşya yine geldiği âleme yani Allah'a dönecektir. Onun ahlaka bakışı, insani olmayan davranışları terk edip ilâhi yaradılışa yönelmektir. Onu felsefi anlamda panteist, mistik veya hümanist kabul etmek doğru değildir. Çünkü onun tasavvuf anlayışı Kur'an-ı Kerim'e, Hz. Peygamber'in davranışlarına ve kendisinden önce yaşamış İslam mutasavvıflarına dayanır (Tatcı, s. 1-5).

Sufi bir terbiye ile yetişen Yunus Emre, tasavvuf ekolünün yol göstericilerinden olmuştur. Mutasavvıf kimliğini şiirlerine yansıtan şair, şiirlerinde ilahi aşkı, ahlak ve sevgiyi, iyi insan olmayı, birliği ve tabiatı konu edinir. Onun şiirlerinin kurgusunda doğa önemli bir rol oynar. Çünkü Yunus Emre, tabiatın ahengini ve ritmini yakalamıştır. Doğayla sohbet eden şair, onun dilini şiire aksettirir. Şairin bu tavrı onu adeta tabiatla bütünleştirmiştir. Yunus Emre'nin tabiata dair içkin ve bütüncül yaklaşımı derin ekolojinin tabiata bakış açısıyla örtüşmektedir.

4. Yöntem ve Uygulama: Mutasavvıf Bir Şair Olan Yunus Emre Divanı'nı Derin Ekoloji Bağlamında Okumak:

Makalede, nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, gözlem ve görüşmenin mümkün olmadığı durumlarda araştırma probleminin geçerliliğini artırmak amacıyla yazılı ve görsel materyallerin araştırmaya dâhil edilmesidir. Bu araştırma deseni, daha zengin ve kapsamlı bir çıkarım sağlar. Olguya ya da olaya yönelik çeşitli kaynaklardan bilgi toplanması farklı bakış açıları ve yaklaşımların da incelenmesi ve sentezlenmesine imkân verir. Böylece araştırmanın geçerliliği artar. Ayrıca dokümanlar, araştırma konusunun tarihsel sürecine de ışık tutmaktadır (Akturan-Baş, 2008, s. 117). Doküman incelemesi yöntemiyle derin ekolojinin dinamikleri ve Yunus Emre'nin derin ekoloji kapsamında okunabilecek şiirleri tespit edilmiştir. Makale aynı zamanda derin ekoloji ve



tasavvuf arasındaki benzerlikleri ortaya koyması bakımından disiplinlerarası bir çalışma özelliğine sahiptir.

4.1. İçsel Değer - Konuşan Tabiat - Eko-merkezci Doğa Anlayışı:

Sufiler, çevre anlayışında tüm varlıklara saygı duyar ve onların hayat hakkına müdahale etmezler. Çevre bilincinin en temel hususu da burada aranmalıdır. Bu bakış açısıyla tabiat tahrip edilmez ve katledilmez. Bu anlayışa sahip olan sufi, hikmet sahibi olur ve eşyaya kutsiyet affeder (Özköse, 2013, s. 374). Derin ekolojinin öncülerinden Arne Naess insan ve insan dışı yaşamın refahı ve gelişmesinin asli değer taşıdığını belirtir. İçsel değerlerin tanınarak insanın tabiatın bir parçası olduğunu benimsemesinin gerekliliğini ifade eder. İçsel ve içkin değer, insan dışındaki varlıkların tamamen insani amaçlar için kullanışlı olmasını uygun görmez. Dolayısıyla bir varlığı veya bir türü içkin kılan onun canlı veya hisli olması değil; belli bir ekosistemde yerinin bulunmasıdır (Garrard 2016: 42-43). Derin ekoloji ve tasavvuf, tabiatı maddeci yaklaşmayı reddeder ve manevi yöntemlerle onun dilini anlamayı hedefler. Tabiatı anlamamanın ilk aşamalarından biri de tabiatın bir ruhu olduğunu kabul etmek, dinlemek ve onunla konuşmaktır.

Yunus Emre, şiirlerinde tabiatı dinler ve onunla sohbet eder. Onun tabiatla olan bu iletişimi, kendisini tecrit eden bir tarzda soyut değil; somut ve duyusaldır. Şair, derin ekolojinin de vurguladığı doğa-insan ikilemini ortadan kaldırır. Tabiatdaki varlıklara anlam yükleyerek içselleştirir; onların adına konuşur ve onlarla sohbet eder. Aşağıdaki şiirde bu durumun tezahürü söz konusudur. Tabiatla iç içe olan şair, çok sayıda latif ve şirin ağacın olduğu bir yolda yürür ve ona bazı sırlarını açmak ister. Bu sırların içinde dünyanın geçici oluşu ve ehemmiyet verilmemesi gibi bazı nasihatler bulunur. Şairin ağaca bir ruh yüklemesi, içselleştirmesi ve muhatap alarak konuşması onun insan dışındaki varlığa bakışını ortaya koymaktadır:

Gideridüm ben yol sıra yavlak uzamış bir ağaç

Böyle latif böyle şîrîn gönüm eydür bir kaç sır aç

Böyl' uzamak ne ma'nîdür çünkü bu dünyâ fânîdür

Bu fuzûllık nişândur gel beri miskînlige geç

Böyle latif bezenüben böyle şîrîn düzünüben

Gönül Hakk'a uzanuban dilek nedür neye muhtâc (G.21/1-3)

Yunus Emre, benzer tavrı çiçek üzerinden de sergiler. Aşk erinin latif çiçeklere yolunun nereye gittiğini sorarak ondan ders almasını ister. Çünkü yazın süslü olan çiçekler kışın toprağa dökülür. Bu çiçekler ayrıca bin dua ederek Hakk'ı överler. Her kuş da hoş sesiyle Hakk'ı zikreder⁶. Dolayısıyla şair, kâinattaki varlıkların sesini dinler; kendi diliyle konuşan tabiatın sesi olur. Aslında bu derin ekoloji kuramcısı Naess'in de ifade ettiği karma topluluktan duyulan yaşama sevincidir:

⁶ Bu ses “Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tespih ederler. Her şey O'nu hamd ile tespih eder. Ancak, siz onların tespihlerini anlamazsınız. O, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), çok bağışlayandır (Kuran 17:44)” ayetinin meali gibidir.



İy 'ışk eri aç gözünü yir yüzine kılğul nazar
Gör bu latîf çiçekleri bezenüben Hakk'a gider

Bunlar yazın bezenüben dostdan yana uzanuban
Bir sor ahî bunlara sen kancarudur 'azm-i sefer

Her bir çiçek bin nâzıla öger Hakk'ı niyâzıla
Her murgı hoş âvâzıla ol pâdişâhı zikreder (G.28/1-3)

Yukarıdaki beyitlerde çiçekle, ağaçla konuşan şair, aşağıdaki gazelde de su ile sohbet eder. Suya “sen” diye hitap etmesi ona bir anlam ve ruh yüklemesinin bir göstergesidir. Yunus Emre'nin suyun özelliklerini ona anlattığı görülür. Şair, suya nereden geldiğini vatanının nerede olduğunu sorar. Alçak gönlü olan suyu bulut götürür ve âlemlere ulaştırır; onun olduğu yerde çiçekler biter. Uzun eli olan su, ağaç köklerine girer; âlemdeki yaş ve kuru olan ne varsa onsuz yapamaz:

İy su kandan gelürsin vatanun kanda senün
Kanda çukur bulursan yatagun anda senün

Sen yüceden çıkarsın alçak yire akarsın
Gönül Hakk'a dutarsın alçak gönlün var senün

Seni bulut götürür 'âlemlere yitürür
Dürlü çiçek bitürür hoş üstâdun var senün

Agaçlara varursın köklerinden girürsin
Dunı sıra yürürsin uzun elün var senün

Kandayısı yaş-kurı hiç sensüz olmaz biri
Ne ölüsün ne diri hiç tenün yokdur senün (G.147/1-5)

Aşağıdaki beyitte şair, kopuz ve çeşte ile konuşup amaçlarını sorar. Onlar da ağaçtan yapıldıklarını ve saz meclisinde yer aldıklarını söyler. Onlara haram diyenler olur ancak onlar hırsız olmadıklarını ve besmeleyle yapıldıklarını dile getirirler:

İy kopuzıla çeşte aslun nedür ne işde
Sana su'âl soraram eydivir bana üşde

Eydür ki aslum ağaç koyın kirişi bir kaç
Gel 'işretüm dinle geç 'aklı koma beleşde



Eydürler bana harâm ben ugruluk degülem

Çünkü aslum mismildür ne varımış kirişde (G.301/1-3)

Yunus Emre tabiat unsurlarıyla insan arasında çeşitli ilgi kurar. Bu unsurlar beşeri davranışlar gösterir (İvgin, 1992, s. 7). Şiirlerinde soyut kavramları halkın anlayacağı nesnelere somutlaştırarak anlatır. Aşağıdaki şiirin öznesi olan “dolap” kelimesi, toprakla suyla uğraşan kimselerin çok iyi bildikleri tahtadan yapılmış bir eşyadır. Kuyudan su çıkarıp bahçeleri sulamaya yarayan döner makinedir ve bir nehirden alınan suyu kanallara vermek için kullanılır. Dolap, şairin özellikle metafora dönüştürdüğü bir nesnedir. Aslı ağaç olan dolap, kesilme ve yontulmayla şekil alır. Onun etkileyici özelliği ise ağırlaşan suyu yukarı taşıırken zorlanması neticesinde iniltiye benzer bir ses çıkarmasıdır. Şiirin hikâyesi şöyledir: Dolabın inlemesinden etkilenen şair, onun yanına gider ve bunun nedenini sorar. Dolap da aslının ağaç olduğunu yemyeşil ve suyu bol bir yaylaydayken gölgesinde güzellerin dinlendiğini, dalında bülbüllerin ve kumruların şarkı söylediğini anlatır. Endamını çok beğendiğini ve bu hâlin de kendisine gurur verdiğini, bu tavrının da Gayretullah’a dokunduğunu söyler. Karşısına bir adam çıkar ve baltasıyla onu keser; dallarını budar ve en sonunda marangozlar tarafından dolap haline getirilir (Özçelik, 2020, s. 40). Şairin “*Dertli Dolap*” şiirinde, ağaçtan yapılmış olan dolabın inlemelerini duyması ve onunla diyalog kurması, şairin tabiatı dinlemesinin ve hâlini anlamasının bir diğer güzel örneğidir:

Benim adım dertli dolap

Suyum akar yalap yalap

Böyle emreylemiş Çalap

Derdim vardır inilerim

Ben bir dağın ağacıyım

Ne tatlıyam ne acıyım

Ben Mevlâ'ya duâcıyım

Derdim vardır inilerim

Dolap niçin inilersin

Derdim vardır inilerim

Ben Mevlâ'ya âşık oldum

Anın için inilerim

Beni bir dağda buldular

Kolum kanadım kırdılar

Dolaba lâyük gördüler

Derdim vardır inilerim⁷

⁷Bu dördümlük Mustafa Tatçı'nın hazırladığı divanda bulunmamaktadır. Hayrettin İvgin'in yazısından alınmıştır (İvgin, 1992, s. 7).



Yunus Emre'nin şiirlerinde dikkat çeken bir başka husus ise güvercin, baykuş, turaç, doğan, balaban, hüma, simurg gibi çok sayıda kuş türünün yer almasıdır. Bu kuşlar benzetme ve istiare yoluyla şiirlerde geçer. Ayrıca şair birçok yerde “kuş dili”ni kullanır. Kuş dili, Kur'an'da “mantıku't-tayr” terkihiyle “Ey insanlar size kuş dili öğretildi.” şeklinde Süleymân Peygamber bahsinde geçer (Neml Sûresi/âyet 16). Kuş dili mutasavvıflara göre ilm-i ledün, gaybî bilgi, marifet, demektir (Tatçı, s. 4). Mutasavvıf şairlerin ilim, marifet gibi terimleri kuş dili ile istiarelemesi tabiata dair yoğun ilgisini gösterir. Yunus Emre de aşağıda örnekleri verilen bazı şiirlerde kuş dilini Süleyman Peygamber'den öğrendiğini söyler. Gerçek erenler bu dili bilirler. Kendisini bülbülün yerine koyan şairin dostu da güldür:

‘Âşık dilin bilmeyen yâ delüdüdür yâ dehrî

Ben kuş dilin bilürem söyler Süleymân bana (G.12/9)

Yûnus bu kuş dilidür bunu süleymân bilür

Gerçek eren bu yolda ne didügin sezerem (G.171/12)

Benüm dilüm kuş dilidür benüm ilüm dost ilidür

Ben bülbülem dost gülümdür bilün gülüm solmaz benüm (G.175/3)

Tabiatı yaşam olanı olarak gören şair, itibar edilen birçok işi bırakmış; ağaçların budama işini yapmaktadır:

Ben niçe sag işleri yolda koyup gitmişem

Ol agacın budagın budar oldum budaram (G.220/7)

Yunus Emre, tabiattaki varlıkların özelliklerini kendi hâl diline yansıtmış; tabiat ile özdeşleşmiştir. Bu durum onun tabiatı içselleştirmesiyle ilgilidir. Dolayısıyla onun deli gönlü ve kanlı yaşı sular gibi çağlayacaktır:

Taşdun yine deli gönül sular gibi çağlar mısın

Akdun yine kanlu yaşum yollarımı bağlar mısın

Yavu kıldım ben yoldaşı onulmaz bagrumun başı

Gözlerümün kanlu yaşı ırmag olup çağlar mısın (G.270/1-2)

Derin ekolojide toprağın işlenmesi, kâinatla ahenk içinde yaşamının bir modelidir (Garrard, 2016, s. 33). Tabiatla iç içe olan dervişler de tarıma dayalı bir yaşam sürerler. Onlar için toprak ayrı bir yer tutar. Nimet topraktan gelir. Rahmet yerden yağar:

Ben ayumu yirde gördüm ne isterem gök yüzinde

Benüm yüzüm yirde gerek bana rahmet yirden yağar (G.77/5)

Yunus Emre aşağıdaki şiirinde erenlere kibirlenmemesi, onlara tevazu göstermesi gerektiğini ifade eder. Çünkü her şey toprakta biter ve onun için gül bahçesi topraktır. Şiirde sevgi dilinin önemini vurgulayan şair bu hususta toprağı kullanır:

Miskîn Yûnus erenlere tekebbür olma toprak ol

Toprakda biter küllisi gülistânı toprak bana (G.10/5)



Dünya malına kıymet vermeye gerek yoktur. Arpa ekip una yarı kül katılıp güneşte kurutmak yeterlidir. Anadolu’da Türkmen kadınları hamur yoğurdukları zaman, “El benim elim değil, Fâtıma anamızın eli” diyerek hamur tekkesinin üzerine hafifçe kül serperlermiş (Tatçı, 2013. s. 227). Yunus Emre, tarımsal bir faaliyeti dini bir gelenekle dile getirir. Bu durum ekoloji de tarımın teolojik bir zemine oturtulmasıyla benzerdir:

Dünyâdan gönlini çeke eli ile arpa eke

Unna yarı kül kata güneşde kurutmak gerek (G.140/4)

Çevresini görmeyen insanlar yerler içerler ama dünyayı hiçe sayarlar. Hatta ay ve güneş doğar da bunları bile görmezler. Onların tek düşünceleri nefisleridir. Dünyayı görmek, esirgemek ve korumak gerektir. Nimetler yerden, topraktan gelir. Denizler, dağlar, sular, toprak ve hava korunmalıdır (İvgin, 1992, s. 7). Bu şiirin derin ekolojinin dünyayı korumak gereklidir düşüncesini yansıttığı görülmektedir.

Gözü yok yir içer dünyayı görmez

Togar ay u güneş ol ayı görmez⁸

Ben ayımı yirde gördüm ne isterem gökyüzünden

Benim yüzüm yirde gerek bana rahmet yerden yağar (G.77/5)

4.2. Manevi Yaklaşımlar: Sevgi - Ahlak – Kanaat:

Derin ekoloji, kapitalizme karşı bir duruş olarak ahlak-sevgi gibi manevi ilkeleri harekete geçirmeye çağırır. Ahlaki ve manevi yetkinliğe sahip olmayan insan, tabiata zarar verebilir ya da tabiata verilen zarara duyarsız kalır. Dolayısıyla insan, manevi olarak olgunlaşırsa tabiatı benimser ve ona zarar vermez. Tasavvuf; kendine ait Rab, varlık ve insan anlayışı içinde Müslümanların din, ahlâk ve estetik dünyalarını zenginleştirir. Lüks, şatafat ve israf gibi insanın olgunlaşmasını engelleyen gelişmelere karşı muhalif bir tavır sergileyen tasavvufa göre maddeyi manaya tercih etmemek, bedenın arzularından ziyade kalbin ve ruhun isteklerine önem vermek gerektir (Kara, 1992, s. 2-8). Tasavvuf, hırs peşinde koşmanın insana zarar verdiğini, iyi insan olma yolunda bir engel olduğuna inanır. Tasavvufun gelişmeye başladığı yıllarda kapitalizm gibi bir sistemden bahsetmek mümkün değildi. Ancak o dönemde de eşyaya karşı meyletme, lüks ve israf gibi eylemler söz konusuydu. Dolayısıyla tasavvuf bu tutuma karşı insanda ahlak, kanaat ve sevgi gibi manevi olguları geliştirmeye çalışmıştır. Böylece hırstan ve mal sevgisinden gönlünü kurtaran insan tabiata zarar vermeyecek ve onu gözetecektir.

Yunus Emre’nin şiirlerinde de iyi insan olmanın şartları arasında mala mülke meyletmemek, doğru ve ahlaklı olmak, insanları ve kâinattaki varlıkları sevmek gereklidir. Aşağıdaki beyitler Yunus Emre’nin felsefesini özetler tarzdadır. Kimseye kalmayacak olan dünyada işleri zorlaştırmamalı; sevmeli ve sevilmelidir. Bu dünyaya sevgi için gelen şair gönüller yapmak ister:

⁸Bu beyit Mustafa Tatçı’nın hazırladığı divanda bulunmamaktadır. Hayrettin İvgin’in yazısından alınmıştır (İvgin, 1992, s. 7).



Gelün taşuk idelüm işi kolay tutalum

Sevelüm sevilelüm dünyâ kimseye kalmaz (G.103/5)

Ben gelmedüm da'vîyiçün benüm işüm seviyiçün

Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmaga geldüm (G.179/2)

Şair, başkasının malına göz dikmemeyi ve hırs göstermemeyi tabiattaki kavramlarla anlatır. Kimsenin bağına girmemeli; kimsenin gülünü toplamamalıdır. Kişi sevdiğiyle kendi bahçesinde yürümelidir:

Kimse bâgına girmegil kimse güline dirmegil

Var kendü ma'şûkunla bâgçede el alış yürü (G.403/6)

Kimde doğruluk varsa sermayesi iki dünya için de odur:

Kimde kim togruluk var bilgil kim öldürür 'âr

İki cihâna yarar girçek er ser-mâyesi (G.375/6)

Süse önem veren kişinin akıbeti dünya sevgisidir. Bu nedenle dünya sevgisini bırakmak gereklidir. Nebiden, velilerden böyle haberler işitilmiştir. Dünyaya gönül veren en sonunda pişmanlık duyar. Benim dedikleri ne varsa hepsi ona düşman olur. Dünya sevgisi insanın manevi olgunluğa ulaşması için bir engeldir:

Koyup gel nakş u nigâr nakşa yol virme zinhâr

Nakşıla yola giren 'âkıbet dünyâ sever

Dünyâyı bırak elden dünyâ hicâb bu yolda

Biz veliden nebiden eyle işitdik haber (G.39/1-2)

Bu dünyâyı gönül viren sonucu pişmân olısar

Dünyâ benim didükleri hep ana düşmân olısar (G.63/1)

Sadece surete olan sevgiyi gönülden atmakla gönül temizlenmez. Rahmet suyuna girip temizlenmek gerektir:

Sûret nakşın gidermekle gönül mülki temiz olmaz

Akar rahmet suyu çağlar gönül kirin yuyan gelsün (G.230/5)

Şairin üzerinde durduğu konulardan biri de kanaattir. Dünya malına önem vermemenin, hırslı olmamanın eldekiyle yetinip şükretmenin ifadesi kanaat etmektir. Kişi sabır ve kanaat ederse hakikate erer:

Çeke sabr u kanâ'atı tâze-kârlık ide katı

Bu yola vireler iti bu yola yüz tutmak gerek (G.140/3)

Kanâ'ati yar idin uyma nefis dileğine

İresin hakikate yirün buldun tur indi



Kanâ'at didüğünü eger sen tutmazısan

Nefsüne uyarısan ser-gerdân ol var indi (G.383/3-4)

Şair, ulaşmak istediği birlik yolunda hırsı, mal-mülk sevgisini arkada bırakmıştır:

Bu cümle erkânı koyup birlik yolun tutan benem

Hırs u tama' bende irak hem arduma atan benem (G.212/1)

4.3. Ekolojik Benlik - Bütünsellik İlkesi – Tevhit:

Ekoeleştirici sadece edebiyat eserlerinde doğanın nasıl ele alındığını incelemeyiz. Ona yüklenen simgesel anlamları, nehirleri, denizleri, toprak, bitki ve hayvan türlerinin kültürünü oluşumundaki etkisi, metin içindeki değer yargılarını ve benlik kavramlarını ele alır (Oppermann, 2012, s. 25). Naess'in üzerinde durduğu "ekolojik benlik" kavramına göre benlik kazanılmaya başladığı dönemlerde doğa ile olduğumuz vurgulanır. Buna göre benlik insan toplulukları ile sınırlandırılmaz. Burada "karma topluluk" söz konusudur. İnsan diğer bitki ve hayvan türleriyle yakın ilişkiler içerisinde bilinçli bir şekilde var olmayı sürdürür. Ekolojik benlik sürecinin boyutu "kendimizi başkalarında görebiliriz" olgunluğuna kadar devam eder (Dindar, 2012, s. 79-82).

Derin ekolojinin tabiattaki varlıkların birbirine bağımlı olduğu ve doğadaki varlıklarda kendini görebilme tavrı, tasavvufun tevhit anlayışı yani birliğe bakış açısıyla örtüşmektedir. Çünkü tasavvufi dünya görüşü bütüncüdür. Mutasavvıfın gördüğü biçimde evren, parçadan ziyade bütün olarak görüldüğünde bir düzene, uyuma ve amaca sahiptir (Clarke, 2007, s. 68). Bütün evrenin bir uyum ve düzen içinde olması birliğin göstergesidir. Bu netice, temelde ontolojik olarak her şey "Bir" e yani "Yaratıcı"ya nispet edilir (Özköse, 2012, s. 370). Tasavvufun bütünsellik yaklaşımı, ayrı görünen nesnelere arasındaki ilgiyi bulabilmeyi amaç edinir. Bu durum sanata da yansımıştır. Yahya Kemal bu durumu şöyle izah eder. "*Şair bütün öteki sanatlara bir şekilde bağlıdır. Divanını bitirdikten sonra hattata veriyordu. O hattat ise divandan talik hattın son kıvraklığıyla bir sanat eseri daha yaratıyordu. Mücellid deriden, sahtiyandan temasın hazzına daha misal gösteriyordu... Süfi şairin divanındaki sözleri birer makâmdan besteliyor, Rumeli ve Anadolu tekkelerini cûş hurûşa getiriyordu... Bir Osmanlı ârifi de şiirin felsefesini nakleder: "Var olan hareket, mekân ve zaman içredir. "İçre" olmak akışta olmaktadır. Bir; akıştaadır. Bir'in iradesi akıştır. Akış, kesintisizdir, süreklidir. Hareket yani akış çoğaltır. Çoğalan çağıldar. Hareket, akış, çoğalma çağıldar... Her şey Bir'in çocuğudur. Çocuk Bir'in tecelligâhdır. Çocuk var olandır. Çocuk çağıldır..."* (Kılıç, 2011, s. 136-137).

Sufi bir terbiyeye sahip olan Yunus Emre'nin şiirlerinde tabiat, onun aşk'ını, varlığa bakışını anlatır. Bundan dolayı ki tabiat; birliğin bir parçası, özü ve ruhu olan bir varlıktır. O, tabiatla hemhâl olmuş bir haldedir. Şiirlerindeki tabiat unsurları, kâmil insan vasıtası olma yolunda kullanılmıştır. Bu üslup da derin ekolojinin maddeye cansız bir varlık olarak değil; ruhu olan bir varlık olarak bakılması görüşüyle aynı çizgidedir. Tabiatı benimsemenin ona anlam yüklemenin en son aşamalarından biri de onunla bütünleşmek; bütün varlıkları bir görmektir. Bu anlayış hem derin ekolojinin belirttiği varlıkların birbirine bağımlı olması hem de tasavvufun benimsediği vahdet anlayışıyla örtüşmektedir. Yunus Emre, aşağıdaki şiirinde bu durumu anlatır. Cümle yaratılmış olan insanlar, hayvanlar, dağlar, çimenler gibi her şeydir. "*Bir göz ile bakmak*" aynı duygularla, aynı sevgi ve titizlikle bakmak, korumak, esirgemek demektir. Şiirde bütün yaratılmışlara aynı sevgi ile bakmayan insanın şeriatla evliya bile olsa gerçekte Allah'a asidir (İvgin, 1992, s. 7). Şeriat gemiyse hakikat deryadır. Bütün yaratılmışlarda



Allah'ın iradesi vardır. Bu nedenle onları kötülemek gerektir. Bu şiir, Yunus Emre'nin hem tasavvuf görüşünü hem de birlik anlayışını ortaya koyar:

Cümle yaradılmışa bir göz ile bakmayan

Şer'ün evliyastıysa hakikatte asidir⁹

Şer'ile hakikatün vasfını eydem sana

Şerî'at bir gemidür hakikat deryâsıdur (G.29/4-5)

Hak nazar kılduğı câna bir göz ile bakmak gerek

Ana ki Hak nazar kıldı ben anı niçe yireyin (G.266/5)

Cümle âlem tevhidi gösterir. İnsan da tevhidi bilendir. Birliği inkâr eden kendi canına düşmandır:

Tevhîd imiş cümle 'âlem tevhîdi bilendür Âdem

Bu tevhîdi inkâr iden öz cânına düşmânımış (G.125/6)

Aşağıdaki gazel, şairin tabiatla bütünleşmesinin en güzel örneklerinden biridir. Şiirin bütününde derviş tabiat unsurlarıyla tarif edilir. Kime dervişlik bağışlanırsa onun kalbi temizlensin; nefesinden anber kokusu gelsin. Budağından şehirler faydalanarak yaprağı dertliler için derman, gözyaşları göl, ayağından da saz çıkıp kamış olsun. Cümle şair de dost bahçesinin bülbülüdür. Yunus da orada bir kuş olsun:

Her kime kim dervîşlik bağışlana

Kalbı gide pâk ola gümüşlene

Nefesinden müşkile 'anber düte

Budagından il ü şâr yimişlene

Yaprağı dertlüyiçün dermân ola

Gölgesinde çok kademler işlene

'Âşıkun gözi yaşı hem göl ola

Ayağından sâz bitüp kamışlana

Cümle şâ'ir dost bahçesi bülbüli

Yûnus Emre arada dürrâclana (G.324/1-5)

Dervişliğin şartı ise benlikten kurtulmaktır. Gönlünde benlik olan dervişlikten uzak olur. Böyle olan kişi diğer varlıkları anlayabilir:

⁹ Bu beyit, Hayrettin İvgin'in yazısından alınmıştır (İvgin, 1992, s. 7). Mustafa Tatçı'nın hazırladığı divanda ilk beyit farklı olup şu şekildedir: "Yitmiş iki millete birliğile bakmayan." (Tatçı, s. 25).



Miskîn olugör bâri benlikden irak yüri

Gönlinde benlik olan dervişlikden irakdur (G.84/4).

Tabiatı özümseyen şair, denize karışan ırmaktır. Irmak gibi çağlamakta kibir ve kinden arınmaktadır. Yunus Emre, beyitte tabiatla bütünleşmenin kibir ve kin gibi kötü duygulardan arındırıldığını nefsi terbiye etmenin yollarından biri olduğunu göstermektedir:

Benüm cânum uyanukdur dost yüzine bakan benem

Hem denize karışmaga ırmak olup akan benem

Irmak gibi ben çağlaram gâh gülerem gâh aglaram

Nefsüm cigerin taglaram kibr ü kîni yıkan benem (G.187/1-2)

Şair, vücudun ateş, toprak, rüzgâr ve su ile oluştuğunu söyleyerek kendi özünün sudan mı yoksa topraktan mı olduğunu sorar. Bu beyit, insanın fiziksel olarak da diğer varlıklarla ilişkisini ortaya koymaktadır:

Niteligüm soran işit hikâyet

Su vü toprak od u yil oldı suret (G.19/1)

İş bu tenün tertîbi od u toprak yil u su

Yûnus sen gör özünü suda toprakda mısın (G.252/6)

On sekiz bin âlem (gözle görülen ve görülmeyen bütün varlık) bir içindedir. Birliğin dışında kalan hiçbir varlık yoktur:

On sekiz bin ‘âlem halkı cümlesi bir içinde

Kimse yok birden artuk söylenür dil içinde (G.305/1)

Her şeyin birbirine bağımlı olduğunu gösteren aşağıdaki beyitte, insanın macerasının başlangıcı pınara, bir arada yaşamak ırmağa, ilim sahibi olup marifet göstermek ise denize dalıp taşmakla ilişkilendirilir. Şair, tasavvufi terbiyeden aldığı feyzi tabiat unsurlarıyla açıklar:

Dirildük bınar olduk irkildük ırmag olduk

Akduk denize tolduk taşduk el-hamdüli'llâh (G.292/7)

Aşağıdaki şiir, bütünsellik kavramının en güzel tasavvufî yansımalarındandır. Allah, bir nur yaratmış ve o nurdan gökler, yıldızlar, dağlar, ay ve güneş yaratılmıştır. Bu şiir aynı zamanda bütün varlığın “bir”den geldiğinin en güzel örneklerindedir. Orhan Veli'nin bir şiirinde de benzer bir yaklaşımın farklı ifadesi vardır¹⁰

¹⁰Orhan Veli'nin dizelerinde görülen tüm yaşam formları ile cansız varlıkların dünyaya paylaşmaya bir anda başladığı düşüncesidir:

Her şey birdenbire oldu.

Birdenbire vurdu gün ışığı yere;

Gökyüzü birdenbire oldu;

Mavi birdenbire.

Her şey birdenbire oldu;

Birdenbire tütmeye başladı duman topraktan;

Filiz birdenbire oldu, tomurcuk birdenbire.

Yemiş birden bire oldu (Dindar, 2012, s. 86).



Yir gök yaradılmadı Hak bir gevher eyledi

Nazar kıldı gevhere sızurdu dür eyledi

Gevherden bug çıkardı bugundan gök yarattı

Gök yüzünü bizgin çok yıldızlar eyledi

Göge eytdi dön didi ay-gün yürisün didi

Suyı mu'allak kodı üstinde yir eyledi

Yir çalkandı turmadı bir dem karâr kılmadı

Yüce yüce tagları Hak çöksüler eyledi (G.355/1-4)

Hak'kı gerçekten sevenler için cümle âlem kardeşdir. Sufinin bu bakış açısı, tasavvuf ve derin ekolojinin tabiata yaklaşımını da özetler:

Erenler buna kalmadı vardı yolına turmadı

Hakk'ı girçek sevenlere cümle 'âlem kardaş gelür (G.92/7)

Şiiri hakikati anlatma aracı olarak gören şairler “*kalpten kalbe yol vardır*” fehvasınca kendinden önceki üstatları övmüş; mânâ yüklü sözleri kendinden sonrakilere nakletmişlerdir. Aynı yolu izleyen Yunus Emre ve ondan sonra gelenler de geleneği takip ederek “*El ele, el Hakk'a*” düsturuyla ismini zikretmişlerdir:

Evvel adım Yunus idi şimdi İsmail Ümmi'dür

Ol dost için Arafat'da koç u kurban olan benem

Bir zaman Yunus oldum cümle cihana doldum

Şeyhoğlu Satu olup yine belüren benem¹¹

Yunus Emre, aşağıdaki beyitlerde birlik sırrını vurgular. Her şey bir vücuttan gelmedir. Bu bakış aynı zamanda sufinin vahdet-i vücut anlayışıdır. Hakikate eren sufi “Allahtan başka varlık yoktur” anlayışıyla evrene bakar. Çünkü evrendeki bütün varlıklar bağımsız değildir; bir varlığın var etmesiyle var olmuştur (Kara, 1992, s. 45). Yunus'un bu anlayışı panteist manada kendisini Tanrı yerine koyan bir anlayış değildir. Tanrıdan gelen eşya yine geldiği âleme dönecektir (Tatçı, s. 4). Onun birlik anlayışı varlıkla bütünleşerek, sevgi ve saygı içerisinde yaşamaktır.

Ma'nî bahrine talduk vücûd sırrını bulduk

İki cihân ser-te-ser cümle vücûdda bulduk (G.133/1)

¹¹ bk. Kılıç, 2011, s. 82.



5. Sonuç:

Ekoeleştirici, tabiatın tahrip olmasına karşı edebî metinlerle farkındalık oluşturmaya çalışan bir kuramdır. Bu disiplin, derin ekoloji gibi yeni teorilerle gelişmeye devam etmektedir. Yunus Emre'nin tasavvufî felsefeyle yazdığı varlığa bakışını yansıtan şiirleri, derin ekoloji bağlamında okunmaya elverişlidir ve bu açıdan oldukça zengindir. Bu şiirler, derin ekoloji terimleriyle üç başlık altında değerlendirilebilmektedir. “İçsel değer-konuşan tabiat-eko-merkezci doğa anlayışı” başlığındaki ilk bölümde, şairin tabiatı içselleştirdiği, canlı ve cansız varlıkları insana ait duygularla anlattığı görülmektedir. Şair onlarla konuşup sohbet etmiş ve onlara bir anlam kazandırmıştır. Bu tavır, derin ekolojinin “*tabiattan kendisini üstün görmeme*”, “*tabiata içsel değerlerle yaklaşma*” anlayışıyla eşdeğerdir. Yunus Emre, “*doğa-insan*” ikilemini kaldırarak “*eko-merkezci*” bir yaklaşım sergilemiştir. O karma topluluktan duyulan yaşama sevincini şiirine aktarmıştır. Tasavvufun hayattaki pratiklerinden olan ve derin ekolojinin de ilgi alanına giren tarımsal faaliyet ve toprak, Yunus Emre'nin şiirlerinde kâinatla uyum içinde yaşamın bir göstergesi durumundadır.

Yunus Emre, şiirlerinde iyi insan olabilmek için manevi olarak olgunlaşma gerekliliğinden söz eder. Derin ekoloji de tabiatın sömürsünün kaynağının ahlaki ve manevi problemler olduğunu belirterek insanın manevi olgunluğa erişmesine öncelik verir. Bu yorumlar kapsamında makalede ikinci başlık “*Manevi dinamikler: sevgi-ahlak-kanaat*” şeklinde değerlendirilmiştir. Onun sabır, kanaat, mal mülk sevgisi konularında yazdığı şiirler, birer yaşam rehberi gibidir. Özellikle günümüz kapitalizm dünyası ve tüketim ekonomisinde ruhsal bunalım yaşayan insanlara Yunus Emre adeta çıkış yolu gösterir. Bu nedenle onun şiirleri çağımıza hitap eder.

Yunus Emre'nin şiirleri, son bölümde derin ekolojinin vurguladığı “*ekolojik benlik, bütünsellik*” ilkesi kapsamında okunmuştur. Buna göre benlik kazanılmaya başladığı andan itibaren insanın doğa ile bir olduğu vurgulanır. Benlik duygusu “*başkalarında kendimizi görebiliriz*” anlayışına kadar ilerler. Böylece insan ekolojik benlik potansiyeline ulaşacaktır. Ayrıca derin ekoloji, varlığın bir bütün ve birbirine bağımlı olduğuna inanır. Bu durum Yunus Emre'nin şiirlerinde ve sufi terbiyede “*tevhit/birlik*” ile örtüşmektedir. Bu bağlamda okunan şiirlerde şair, cümle varlığa bir göz ile bakar; cümle âlem de tevhide gösterir. Tevhit anlayışının bir gereği olarak ona zarar vermemelidir. Kâmil insan olmak için benlikten kurtulmak gerektir. Benliğinden kurtulan insan kibir ve kinden arınır; ırmak gibi çağlar ve denizlere karışır. Böylece insan varlıkla, tabiatla bütünleşir.

Yüzyıllardır gönüllerde yerini koruyan Yunus Emre'nin varlığa bakışı, derin ekoloji açısından içselleştirme, bütünlük, manevi olgunluk olarak okunabilir. O, benliğinden kurtulmaya çalışarak varlığı özümsemiş; onunla bütünleşmiş ve böylece birlik sırrına varmıştır. Bu yolu göstermeye çalışan şair, insanın içinin temizliğiyle meşgul olmuştur. İyi insan olma ve birlik içinde yaşama konusundaki tavrı, onun felsefesini ortaya koymakla birlikte derin ekolojinin de ulaşmak istediği noktadır. Onun şiirlerini yeni kuramlarla okumak, onu tekrardan anlamamıza ve hatırlamamıza vesile olacaktır.

Kaynaklar

- Ağın, B. (2017). Ekoeleştirici, çizgi film ve popülerleşme: Wall-e örneğinde kısa bir analiz. *Sarkî: Üç Aylık Edebiyat ve Sanat Dergisi*. 2, 77-82.
- Aktaş, Ş. (2017). *Anlatma esasına bağlı edebî metinlerin tahlili*. Ankara: Kurgan Edebiyat.



- Amin, A. Z. (2007). İslam ve ekolojiyi sunuş. *İslam ve ekoloji*. (Editör: Richard, Foltz, Denny, Baharuddin), 31-33. İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar.
- Balta, Ş. C. (2020). Ekoeleştiriye tasavvufi yorum üzerinden okuma denemesi: Semih Kaplanoğlu'nun *Buğday* filmi Örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1), 55-62.
- Baş, T. & Akturan, U. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri. NVivo 7.0 ile nitel veri analizi*. Ankara: Seçkin Yay.
- Clarke, L. (2007). Canlı evren: Celaleddin Rumi'nin Mesnevî'sinde doğa. *İslam ve ekoloji*. (Editör: Richard, Foltz, Denny, Baharuddin), 67-88. İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar.
- Çetin, M. (2016). Hz. Peygamberin çevre anlayışı. *ISEM2016, 3rd International Symposium on Environment and Morality*. 927-943.
- Dindar, G. (2012). Derin ekoloji hareketi ve ekoeleştiri: Bir Garip şair Orhan Veli. *Ekoeleştiri çevre ve edebiyat*. (Editör: Serpil Oppermann), 59-93. Ankara: Phoenix Yay.
- Erkol, A. (2018). İslam kozmoloji öğretisinde Allah - tabiat ve insan ilişkisi bağlamında doğa ve doğanın korunması. *Marife. Dini Araştırmalar Dergisi. Turkish Journal of Religious Studies*, 18(2), 573-589.
- Foltz, R. (2007). Giriş. *İslam ve ekoloji*. (Editör: Richard, Foltz, Denny, Baharuddin), 33-40. İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar.
- Fülberth, G. (2008). *Kapitalizmin kısa tarihi*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Garrard, G. (2016). *Ekoloji ve çevre üzerine kültürel tartışmalar*. İstanbul: Kolektif Yay.
- Harman, C. (2012). *Zombi kapitalizm*. İstanbul: Antikapitalist Yay.
- İğit, A. (2017). Yılanların öcü filminin ekoeleştirel söylem çözümlemesi. *Global Media Journal TR Edition*, 7, Bahar, 174-189.
- İvgin, H. (1992). Yunus Emre'de çevre düşüncesi. *Millî Folklor Dergisi*, 2(4), 7-9.
- Kara, M. (1992). *Tasavvuf ve tarikatlar*. İstanbul: İletişim Yay.
- Kılıç, M. E. (2011). *Sufî ve şiir*. İstanbul: İnsan Yay.
- Kur'an-ı Kerim* (2020). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Nasr, S. Y. (2002). *Tabiat düzeni ve din*. İstanbul: İnsan Yay.
- Oppermann, S. (2012). *Ekoeleştiri çevre ve edebiyat*. İstanbul: Phoenix Yay.
- Öngören, R. (2011). Tasavvuf. *Türkiye diyanet vakfı İslâm ansiklopedisi* (C 40, s. 119-126). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özçelik, M. (2020). Yunus Emre'nin "Dertli Dolap"ı. *Yenidünya Dergisi*, Ocak, 40-43.
- Özdemir, U. (2019). Ekoeleştirel ve doğakültürel bir müzikoloji yaklaşımı olarak ekomüzikoloji. *İstanbul Üniversitesi, Konservatoryum*, 1-21.
- Özköse, K. (2014). Tasavvuf ve ekoloji. *Çevre ve Ahlak Sempozyumu Bildirileri*, 369-379.
- Sazyek, H. & Sürücü Y. (2018). Cahit Külebi'nin şiirlerine ekoeleştiri çerçevesinden bakmak. *KOSBED*, 36, 25-38.



- Solak, C. (2012). Bir ekoeleştiri denemesi: Behiç Ak'ın tek kişilik şehir oyununda birey, toplum ve çevre ilişkileri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, 47, 211-224.
- Tatçı, M. (?). *Yunus Emre Dîvânı*. Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü
- Tatçı, M. (2013). *Yunus'un gül bahçesinden*. Ankara: TOBB Yay.
- Yıldırım, A. (2017). İslamın tabiat anlayışı ve divan şiirine yansımaları. *İlmi Araştırmalar*, 17, 155-173.
- Yılmaz, S. & Yücer, H. M. (2012). Şeriat ve tasavvuf bağlamında din-çevre ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 319-333.

Extend Abstract

As a result of capitalism and the Industrial Revolution, a transition from an agricultural society to an industrial society has begun. As capitalism and mechanization as the source of economic growth come to the present day, its purpose begins to be questioned by criticizing it. The capitalist system, which is an instrument of exploitation, has destabilized the world, causing more than a billion people to suffer hunger, environmental destruction, and an increase in violence. The destructive consequences of capitalist exploitation endangering the world with its insensitive attitude are most often observed in nature. Global warming, air pollution, ozone layer drilling, forest fires, and the slaughter of living things are just a few of them.

Ecocriticism, which emerged towards the end of the 20th century and is a reaction against the destruction of nature, aims to prevent the great destruction of nature through the science of literature by interpreting literary texts from an environmental perspective. Glofelty, one of the pioneers of this discipline, evaluates the "examination of the relationship between literature and physical environment" for ecocriticism in his book "Ecocriticism Collection". This theory, which appears in the pastoral line; it is developing with new approaches such as abundance, environmentalism, deep ecology, ecofeminism, social ecology, eco-Marxism, and eco-philosophy. The aim of raising environmental awareness through literary texts has also borne fruit in Turkey. edited by Oppermann, the work titled "Ecocriticism, Environment, and Literature" includes some publications written in this field, as well as gives information about research conducted in Turkey. Continuing with current readings, these methods in ecocriticism open new windows on the nature-human relationship.

Deep ecology, one of the approaches of ecocriticism, acts based on spiritual understanding, stating that material methods cannot be a solution to the destruction of nature. In this theory, there are spiritual dynamics such as love of nature, being a good person, morality, and unity. According to this, a moral and good person does not harm nature. Yunus Emre's poems, which deal with the same issues from a Sufi point of view, can be read in the context of deep ecology. In the article, it was wanted to determine which issues the poems of Yunus Emre reflecting his philosophy have similarities with the theory of deep ecology. This study, it is aimed to contribute to the field of ecocriticism in Turkey and to read Yunus Emre's poems in a different discipline. The importance of the research is to interpret the poet's poems with international literature and to examine two separate philosophies with an interdisciplinary approach.



According to Arne Naess, deep ecology is based on the theory of the "holistic universe". Independent, everything in nature is interdependent. He criticizes the otherization of nature by man, the fact that man considers himself superior to nature, and the exploitation of nature if it is unconscious. Deep ecology, which is an understanding of the world based on religious, religious, and mystical currents, contains spiritual dynamics such as morality, virtue, and love. According to Fox, this discipline, which is fed by Taoism, Buddhism, Shamanism of Eastern origin, and Spinoza's metaphysical views, has eliminated the distinction between East and West. It combines the mystical traditions of the East with the understanding of the universe revealed by the new physics, which accepts the existence of all matter and phenomena in unity. Deep ecology opposes the separation of man and nature in Western philosophy and demands that it be re-identified with a singular and primitive approach and that inanimate beings included in the organization of the ecosystem should be treated equally.

Sufism, which is a school of interpretation unique to Islam, is generally understood as "a spiritual and profound way of life lived within the framework of the outward and western provisions of Islam". Sufism, which is also considered Sufi, is similar in some aspects to other universal views and schools of thought, such as the history of religions, philosophical schools, and literary movements. According to the Sufi theory, which aims for a person to reach spiritual maturity (humankind), the knowledge of a person and the recognition of the Right are not separated from each other. Man is a being sent by God to be known.

Sufism, which takes its understanding of the environment from the Qur'an and hadiths, approaches nature more deeply and holistically. A distinctive feature of ecology from the point of view of Sufism is that it removes the Western-centered human-nature dilemma and emphasizes the idea of unity/oneness. Sufism's attribution of meaning to things and the idea of unity have brought to the body the understanding that the universe moves in order and harmony in which it is not adrift. As a result of this spiritual perspective, nature ceases to be a space that a person can use as he wants. He should approach all beings with love and compassion; he should eliminate all distinctions against experiences drowned in multiplicity, conflict, aggression, and selfishness and keep it as a basis to attain the consciousness of wahdat. Such a person does not harm the environment; he leads a measured, balanced, fair life.

Yunus Emre, a Turkish-Islamic Sufi, 13. by the middle of the 14th century. He lived in Central Anatolia at the beginning of the century (1240/1241-1320/1321). According to the legends, he served for forty years in the dergah of Tapduk Emre and completed his spiritual journey. He has two works called Risalatun-Nushiyye (Book of Advice) and Divan-ı İlahiyat (Poems). 13. in the century, he carried Turkish to an advanced level by using it as an artist's sensibility; he established the language of Sufism and mana. This language is a language that encompasses and reflects all the wealth carried by the Islamic-Turkish civilization. Many elements in Yunus' poems express religion, Sufism, society, and human and material culture, which also reflect the culture of the period in which he lived. The most important element that constitutes the personality of Yunus is Sufism.

Deep ecology and mysticism reject a materialistic approach to nature and aim to understand its language through spiritual methods. One of the first stages of understanding nature is to accept that nature has a soul, and listen and talk to it. Yunus Emre's poems, reflecting his view of being written with Sufi philosophy, are suitable to be read in the context of deep ecology and are very rich in this respect. Yunus Emre has demonstrated an eco-centrist approach by removing the nature-human dilemma. He has transferred the joy of living in that



mixed community to his poetry. Agricultural activity and soil, which are one of the life practices of Sufism and are also of interest to deep ecology, are an indicator of living in harmony with the universe in Yunus Emre's poems. His poems, written on the topics of patience, conviction, and love of property, are like a guide to life. Especially in today's world of capitalism and the consumption economy, Yunus Emre shows people who are experiencing spiritual depression a way out. That is why his poems appeal to our time. Yunus Emre's view of existence, which has maintained its place in the hearts for centuries, can be read as internalization, integrity, and spiritual maturity from the point of view of deep ecology. He has assimilated existence by trying to get rid of himself; he has integrated with it and thus arrived at the secret of unity. The poet, who tried to show this path, was busy with the cleansing of man's interior. His attitude about being a good person and living in unity is the point that deep ecology wants to reach, along with revealing his philosophy. Reading his poems with new theories will help us to understand and remember him again.

